

Mészáros Zoltán:

A LUDOVIKA AKADÉMIA KÖZLÖNYE A NÖVENDEKEL KORÁBAN (1884–1897)

DOI: 10.35926/HSZ.2024.5.6

ÖSSZEFOGLALÓ: A Ludovika Akadémia Közlönyét, az első folytatólagosan megjelenő magyar katonai szakfolyóiratot, a Honvédségi Szemle elődjét 1873 novemberében indították a Ludovika Akadémia tanárai. Az időszaki kiadvány fennállásának első periódusát – igazodva az Akadémia történetének korszakolásához – az 1883 végéig tartó időszakban határozhatjuk meg.¹ A szerző jelen tanulmányában a folyóirat és az Akadémia második érájáról, az ún. növendékek koráról nyújt áttekintést, beleértve a lap és az intézményben folyó képzés, kutatás forrásainak vázlatos bemutatását is. A cikkben praktikus egész évfolyamokat vizsgál a lap 1884. évi januári számától az 1897. évi tizenkettedik² számáig.

KULCSSZAVAK: magyar királyi Honvédség, Ludovika Akadémia, Ludovika Akadémia Közlönye, katonai tudományos folyóirat, honvéd tisztképzés

A SZERZŐRŐL:

Mészáros Zoltán a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtár főigazgatója, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0000-0001-8812-2376, MTMT: 10078590)

BEVEZETŐ

A 19. század utolsó két évtizedét számos olyan hazai és nemzetközi történés jellemezte, amelyről természetesen a *Ludovika Akadémia Közlönye*³ is tudósított. A legfontosabb magyar vonatkozású eseménysorozatként az 1896-os millenniumi ünnepségeket azonosíthatjuk, míg a nemzetközi szinten olyan témák vonzották a figyelmet, mint a transzszibériai vasútvonal építésének megkezdése, hat új tagállam csatlakozása az amerikai unióhoz, gyarmatügyi kérdések Afrikában, Délkelet-Ázsiában, vagy épp a spanyol–amerikai háború mentén a Karib-térségben. Megalakult a Koreai Császárság, lezajlott az első olasz–etióp és a második búr háború. Katonai és civil vonatkozású találmányok sora született és terjedt el a távközléstől a közlekedésig. Olyan dinamikus időszak volt ez, amely során a kontinens haderői is jelentős átalakuláson mentek keresztül, és erre az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének, illetve a haderő második vonalát képező honvédségnek is reagálnia kellett.

A honvédség, az Akadémia és szükségszerűen a *Közlöny* közötti szoros, egymásra ható kapcsolatot jól példázza a tisztképzés átalakításában és a honvédség fejlesztésében rejlő le-

¹ Az előzményekről lásd Mészáros 2024, 74–85.

² A Közlöny számozása 1887-ben alakul át: az évi első számon még a hónap – „1887. januáriusi füzet” – olvasható, a következő számtól – „1887. második füzet” – viszont évenként újra induló számozás szerepel.

³ A folyóirat címének írásmódja többször változott. Eredetileg „A Ludovica Academia Közlönye” volt, 1885-ben „A Ludovika Academia Közlönye”, 1886-ban „A Ludovica Academia Közlönye”. Következtes új írásmódról 1889-től beszélhetünk, ettől kezdve a lap címe: „A Ludovika Akademia Közlönye”.

hetőségről és elvárásokról szóló összefoglaló: „Ezen tanfolyam életbeléptetése, úgy amint az jelenleg szervezve van, a legnagyobb vívmány, melyet a m. k. honvédség felállítása óta felmutathat. Ezen tanfolyam [...] biztosítja a honvédséget, hogy tetteles állományú tisztikara a jövőben a legjobb európai hadseregek tisztikarának színvonalán álló mívelt férfiakkal fog kiegészítettetni, mely tisztikar beható szakképzettség mellett igaz magyar hazafiúi érzelmétől lévén áthatva, méltó képviselője lesz a magyar nemzet katonai erejének és katonai képességének.”⁴

A LUDOVIKA AKADÉMIA A NÖVENDEKEK KORÁBAN

Növendékek korának nevezzük a Ludovika Akadémia működésének második korszakát, amely az 1883–1897 közötti időszakot fedi le. Az 1883. évi XXXIV. törvénycikk – amelynek kihirdetésére június 5-én került sor – alapjaiban alakította át a képzési rendszert, és természetesen az intézmény szervezetére, működésére is jelentős hatást gyakorolt. A jogszabály értelmében a továbbiakban az Akadémián három tanfolyamon (a tényleges állománybeli tisztképző tanfolyamon, a szabadságolt állománybeli tisztképző tanfolyamon és a felsőbb tiszti tanfolyamon) folyik oktatás, míg a tényleges állománybeli tisztképző tanfolyam négyéves képzési rendszerben valósul meg. A legfontosabb változtatás azonban a jelentkezők korára vonatkozik: „...évenként hatvan, önkéntesen jelentkező oly ifju vétetik föl, a ki még nem lépett be a hadköteles korba”,⁵ azaz míg az első, 1872-től tartó időszakban a hallgatók átlagos életkora meghaladta a 23 évet, az új rendszerben 14–16 év közötti fiatalok jelentkezhetek, ez pedig létfontosságú volt az eredményes nevelés és a tiszti hivatásra való felkészítés szempontjából.⁶

A változtatás kiváltó oka részben a kritikus tiszthiány volt. A hadköteles korú végzettek esetén nem lehetett szavatolni, hogy az egykori hallgatók tényleges állományban maradjanak, miközben a hadköteles kornál fiatalabbakat nem képezhetette az Akadémia – ha ők a katonai pályára kívántak lépni, a császári és királyi hadapródiskolák és a bécsújhelyi császári és királyi „Mária Terézia” Katonai Akadémia, illetve a bécsi Műszaki Katonai Akadémia kínálhatott lehetőséget számukra. Az átszervezés következtében azonban a Ludovika felnőttképzést folytató intézményből olyan középfokú iskola lett, amely egyenértékűvé vált a közös hadsereg hadapródiskolaival.⁷

A vizsgált időszakban a Ludovika Akadémiának két vezetője volt: Szvetics József és Csesznák Benő császári és királyi altábornagyok.

Szvetics József⁸ alezredesként, majd ezredesként 1880-tól 1883-ig a Ludovika Akadémia aligazgatója, helyettes, később ideiglenes igazgatója. Az intézmény vezetését 1883. szeptember 25-től látta el ideiglenes, majd tényleges igazgatóként. 1889. május 1-jén vezérőrnaggyá nevezték ki, majd 1890. március 17-től ő lett az Akadémia első parancsnoka, miután a vezetői beosztás megnevezését a katonai jelleghez igazították. 1893. május 24-től a Honvéd Főtörvényszék elnöki tisztét is betöltötte. 1894. május 1-jén altábornaggyá nevezte ki az

⁴ Kránitz 1885, 2.

⁵ Lásd 1883. évi XXXIV. tc. 1. § és 2. §.

⁶ Négyesi 2021, 131.

⁷ Vö. Csikány 2008, 29–31.

⁸ Szvetics József Gyula, nemes-ságodi (Újhegy, 1828. 05. 29. – Budapest, 1912. 04. 06.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. Lásd Dezséri Bachó 1930, 981., Nagy 1988 [1863], X. 903, NN: 937686.

uralkodó. Parancsnoki beosztását 1895. szeptember 5-éig látta el. Irányításának 12 éve alatt az Akadémia sikeres és a megszólítani kívánt korosztály számára vonzó intézetté vált, ahol mintegy 900 új honvédtisztet avattak fel, zömmel a középosztályba tartozó hallgatók közül. A parancsnok egyúttal 1890-től a törvényben kötelező 60 főről 90-re emelte a tényleges állományú tisztképző tanfolyamra évente felvehető létszámát. 1887. augusztus 20-án – már az új képzési rendszerben – tartották a tanulmányaikat az 1883/84. tanévben megkezdett növendékek első ünnepélyes avatását, amelyről természetesen a *Közlöny* lapjain is részletesen tájékoztatták az olvasókat.⁹ Ebben az időszakban épült az Akadémia szárnyépülete (1885–1886), az új nyitott lovarda (1886), és felavatták a protestáns kápolnát is (1888). A nevelés és szakmai oktatás mellett a sportra is nagy hangsúlyt fektetett: bevezette a kötelező úszásoktatást (1885), valamint megkezdődött a torna és harcszerű torna (1887), valamint a kerékpározás (1890) képzése is. Az alumni-rendezvények sora is ekkor vette kezdetét: első ízben 1890. július 10-én tartottak bajtársi találkozózt az 1880-ban tisztképző tanfolyamot végzett hallgatók.¹⁰

Szvetics altábornagyot Csesznák Benő¹¹ ezredes váltotta parancsnokként 1895. szeptember 6-án, aki tisztségét – 1896-tól vezérőrnagyi rendfokozatban – 1899. június 21-ig töltötte be. 1895-ben Csesznák az Akadémiát már jól ismerte, mert 1872. szeptember 20-tól 1877. július végéig, majd 1882 és 1886 között is tanárként működött, továbbá 1876. július 1-jéig az intézeti könyvtár első kezelője is ő volt.¹² Utóbbi minőségében 1874-ben ő rendezte¹³ az 1872-ben alapított¹⁴ könyvtárat. A könyvtárról parancsnokként sem feledkezett meg; 1897-ben jelent meg nyomtatásban a tanári nagykönyvtár katalógusa¹⁵, ami 38 szakba, és az egyes szakokon belül további bontásokba – például nyelv szerint – rendezi a gyűjteményt, valamint rendelkezik egyesített szerzői és tárgymutatóval is. Bár a nagykönyvtár mellett az 1894-ben létrehozott ifjúsági (növendéki) könyvtár megalakítása¹⁶ nem az ő nevéhez köthető, fejlesztésében tevékeny szerepe volt.¹⁷

Csesznák számos lényeges változtatást eszközölt: vezetése alatt átalakította az intézmény struktúráját, új tantervet, új nevelési és kiképzési rendszert vezetett be. Ugyanakkor folytatta elődje munkáját az akadémiai sporttevékenységek ösztönzése terén, valamint nagy hangsúlyt fektetett a növendékek viselkedéskultúrájának, különösen a társasági jó modor fejlesztésére. Ez utóbbi ösztönzésére gyakori növendéki teaestélyeket, míg rendszerességgel bálakat tartottak.¹⁸

Parancsnokságának idejére estek az 1896-os millenniumi ünnepek. Az országos kiállításon a honvédség pavilonjában az Akadémiának saját különterme volt, ahol az intézmény és a központi honvéd lovasiskola 1:50 arányú makettjét 320 fős növendékszázlójával és 40 fős

⁹ Kiss 1887, 685–688.

¹⁰ Balla 2022, 41–44.

¹¹ Csesznák Benő (Pusztamagyaród, 1845. 08. 05. – Balatonföldvár, 1909. 09. 27.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. A Ludovika Akadémián a fegyvertan, a harcászat, a szolgálati szabályzat, a tereptan és a rajz tanára, századparancsnok. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 964., Istvánffy 1899a, 630., Szinyei 2000, Balla 2024, 40–45., NN: 716769.

¹² Balla 2024: i. m. 42.

¹³ Petelei 1875a, 2.

¹⁴ Magyar Minerva 1900, 67.

¹⁵ Lásd A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának... 1897.

¹⁶ Dezséri Bachó 1930: i. m. 441–442.

¹⁷ Vö. Izsa 1995, 111.

¹⁸ Vö. Balla 2022: i. m. 50–53.

lovasszakasszal tekinthették meg az érdeklődők. Az oktatáshoz, képzéshez használt eszközök között bemutatásra kerültek a Monarchia és az európai hadseregek lő- és szálfegyverei, gyalogsági és tüzérségi lövedékei, térképek és tereptani domborminták, továbbá egy „nagy szekrényben szemléltetően voltak a Ludovika Akadémiában használt összes tankönyvek elhelyezve. Ugyancsak ez a szekrény tartalmazta a »Ludovika Akadémia Közlönye« című katonai folyóirat összes évfolyamainak egy-egy példányát is.»¹⁹ A *Közöny* egyébként az 1893. évi 3. lapszámtól kezdve rendszeresen közölt híreket, felhívásokat, utánközléseket a kiállítással kapcsolatban.²⁰

1897-ben Csesznák kezdeményezésére jött létre a tiszti kaszinó az Akadémián, talán nem függetlenül attól, hogy ugyanabban az évben kezdődött el az Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület, azaz az Országos Tiszti Kaszinó létrehozása és székházának felépítése.²¹

A növendékek korának végét az 1897. évi XXIII. törvénycikk jelentette, amelyet az uralgó június 29-én szentesített, és július 7-én hirdettek ki.²² A jogszabály új fejezetet nyitott az Akadémia életében, amennyiben a bécsújhelyi katonai akadémiával tette egyenrangúvá, s lehetővé tette, hogy az újonnan avatott hadnagyokat már a közös hadseregbe is szolgálatra lehessen beosztani²³ – ezzel pedig kezdetét vette az akadémikusok kora.

GYARAPODÓ SZAKIRODALMI FORRÁSOK

Az Akadémia működése – oktatási intézményként – elképzelhetetlen volt megfelelő szakirodalmi ellátottság nélkül. Speciális helyzetéből adódóan a képzéshez, neveléshez kapcsolódó művek nem csupán vásárlásból adódó könyvtári gyarapodással kerültek az intézménybe, hanem a Ludovika maga is kibocsátóvá vált: szükség volt eredeti tan- és szakkönyvek, valamint fordítások előállítására is, amelyeket zömmel a tanárok írtak és fordítottak,²⁴ továbbá olyan rövidebb tansegédletekre is, amelyeket saját nyomdájukban tudtak sokszorosítani. Az alapvető szükségletek mellett egyre növekedett a szakirodalom szélesebb körű használata is, amelyet bizonyít a könyvtár katalógusa, továbbá a *Közöny*ben megjelent könyv- és folyóirat-ismertetések egyre gyarapodó száma.

A fentieknek megfelelően a Ludovika könyvtára egyidős az intézménnyel, azonban kezdetben a gyűjteményt kevés számú idegen nyelvű katonai munka, szervezeti szabály és szolgálati könyv alkotta, amelyeket a miniszter ajándékozott a gyűjteménynek. Később további magánszemélyektől és testületektől újabb ajándékokkal gyarapodott a könyvtár – ilyen adományozó volt például Forinyák Gyula őrnagy is, aki 1872 novemberében „54 db. [...] válogatott és nagy becsű részint magyar részint német és francia nyelven írt 17 katonai

¹⁹ Dezséri Bachó 1930: i. m. 428–429.

²⁰ Mindösszesen 11 alkalommal a következő lapszámokban: 1893. évi 3., 8–9., 1894. évi 2., 4., 5., 8–9., 1895. évi 2., 1896. évi 1., 2., 3., 4. számokban.

²¹ Papp 2009, 152.

²² 1897. évi XXIII. tc.

²³ Balla 2022: i. m. 53.

²⁴ Az első években például Forinyák Gyula, Bernolák Károly, Zsoldos Ferenc, Kránitz János, Pacor Vilmos, Csalány Géza, Buljovszky Károly, Geőcze István, Bakonyi Károly, Pathó Géza. Lásd Négyesi 2021: i. m. 148.

munkát ajánlott fel ajándékképpen az intézet könyvtára részére”.²⁵ Fontos megemlíteni Petrich András császári és királyi altábornagy, a váci tervezett Ludoviceum 1809-ben kinevezett,²⁶ tisztségét 1828-ig betöltő²⁷ igazgatójának hagyatékát, továbbá gróf Csáky Károlyné, illetve Cserhalmy Ferenc vezérhadbiztos, Barkassy Béla nyugalmazott tábornok, vagy Ghyczy Béla nyugalmazott altábornagy adományait is.²⁸

Már 1873-tól tervezett gyarapítás valósult meg, amihez a honvédelmi miniszter biztosította az anyagi fedezetet: az első évben 5000, 1874-ben pedig 1000 forintot adott e célból a könyvtárnak, amelyet Csesznák Benő előbb főhadnagyként, majd 1875. május 1-jétől II. osztályú századosként²⁹ használt fel. A gyűjtemény 1875-ben már mintegy 1500 művet számlált 3400 kötetben (nyelvi megoszlás szerint 60%-ban német, valamint 20-20%-ban magyar és francia nyelven), amelyet már szakkönyvtárként említettek,³⁰ ahol főként a hadtörténelem (emlékiratok, kritikák, hadjáratok leírásai), a hadászat, a tereptan, harcászat, erődítészet és fegyvertan dominált, a földrajz és haditechnika kevésbé volt jelen.³¹

Ha a látókörbe került olyan saját mű vagy fordítás, amely tartalmánál fogva alkalmas volt arra, hogy akadémiai tankönyvvé vagy honvédségi segédkönyvvé váljon, a minisztériummal együttműködve szakbizottság vizsgálta azt meg: „Czelszerűnek vélem jövőre nézve, hogy mindazon katonai szakkönyvek, melyek a szerzők részéről pártolás és illetőleg elfogadás végett, hozzám előterjesztetnek, az Academia igazgatóságának olvassanak át, oly célból; hogy azok tanári karából összeállítandó szakbizottság által megbíráltassanak, s ha azok a honvéd intézetek, illetőleg a csapatoknál leendő terjesztésre megfelelőeknek tartanak, az igazgatóság részéről imprimátor-ral ellátva, közvetlenül Ráth Mór könyv-kiadónak szolgáltathatók át.”³²

²⁵ A Ludovika Akadémiával kapcsolatos iratanyag nagyon töredékesen maradt fenn, főképp az első évekből. Ezért különleges, hogy egy egyébként hivatkozott 1872 novemberéből származó adományozás – lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 440. – iratanyagán keresztül megismerhetjük a folyamatot, amelynek részese volt Hollán Ernő államtitkár is a minisztérium részéről. Vö. Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HM HIM HL) V. 1. eln. 16. (1872) és HM HIM HL V. 1. eln. 33. (1872).

²⁶ Dezséri Bachó 1930: i. m. 49.

²⁷ Dezséri Bachó 1930: i. m. 115.

²⁸ Dezséri Bachó 1930: i. m. 440.

²⁹ HM HIM HL Tiszti anyakönyvi lapok 32420.

³⁰ A korabeli kritika abban az időszakban csak a működéssel kapcsolatban lát kivétlivalót: „Baj az, hogy nincs egy kinevezett segédkönyvtárnak, ki hivatalos órákban ott lenne. A kik egyről-másról tudósítást adnak, szívességből cselekszik; a könyvtár öre tanár az akadémián, idejével tehát nem rendelkezik szabadon. Ha ő nincs ott, hogy kutatásainkban ügyseretével és széleskörű ismereteivel gyámolítson, az történik meg, mi erdélyi egyik nagy könyvtárunkban, hol egy katalógust s egy lajtorját adnak az ember kezébe, azzal a szent-írásbeli mondattal: »keress, találsz!«”. Lásd Petelei 1875b, 109.

³¹ Petelei 1875a: i. m. 2. A cikkben közölt szerzők és művek megtalálhatók az 1897-es katalógusban, pl. „Allain Manesson. Kriegsarbeit oder Neuer Festungsbau. Verhochdeutsch durch Filip v. Zesen. Amsterdam, 1872.”, 130.; „Allain Manesson. Kriegsarbeit oder die Kriegskunst. Aus dem Französischen verhochdeutschet. Amsterdam 1687.”, 130.; „Montecuculi. Memories de –, avec les commentaires de Turpin de Crissé. I-III. Amsterdam 1770.”, 99.; „Geschichte des Polyp sammt Anhang. I-VII. Aus dem Französischen von Th. Bion, Hauptmann. Wien 1759–60.”, 93.; „Faesch. Regeln und Grundsätze der Kriegskunst. I-IV. Leipzig 1771–74.”, 92.; valamint az 1876 előtt megjelent munkák közül Clausewitzől öt cím kilenc kötetben, Bismarcktól hat cím kilenc kötetben, Thiers-től egy cím egy kötetben és Rüstow-tól 23 cím 27 kötetben. Lásd A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának... 1897: i. m.

³² Hollán Ernő államtitkár 1872. október 22-én kelt levele Móricz Sándor akadémiai igazgatónak. HM HIM HL V. 1. eln. 8. (1872).

A folyamatról az Akadémia korai időszakából egy konkrét példa is rendelkezésre áll. 1872. december 6-án Mészey György alezredes, a Honvédelmi Minisztérium ideiglenes vezetésével megbízott miniszterelnök, azaz Szilágyi József képviselője a Ludovika vezetőjének az alábbiakat küldte: „Reviczky Károly honvéd százados által a »Brunner« féle »Festungskrieg«³³ munkának ide csatolt magyar fordítását az eredeti mű (3. drb.) és 6 táblázat mellékletével a folyó évi november 17-én 42037 számú rendeletem értelmében megbírálás, és imprimaturrel leendő ellátás végett átküldöm.”³⁴ A bírálati jegyzőkönyvet az Akadémián december 18-án zárták le, a felterjesztést azonban csak 1873. január 30-án küldték vissza,³⁵ ahol nem fogadták el az abban foglaltakat, ezért Fejérváry Géza államtitkár márciusban így válaszolt: „a fordító jelentése szerint – a katonai műszavak átfordításánál, a sajtó alatt lévő, s részéről [ti. a honvédelmi miniszter] elfogadott legújabb katonai műszótárt használta, oly meghagyással a Ludovika Akadémia igazgatóságának, hogy az említett munkát, az előbbi bizottságnál nem működött új tagokból összeállított bizottság által felülvizsgáltassa [...]”³⁶ Az Akadémián tehát új bizottságot állítottak fel, amelynek elnöke Móricz Sándor ezredes, a Ludovika igazgatója volt, tagjai pedig Apáthy István,³⁷ Kránitz János³⁸ és Zsoldos Ferenc³⁹ századosok. A bírálók ezúttal sem bántak kesztyűs kézzel a kötettel, szerintük „a mű rossz magyarsággal van írva, s irálya is gyenge, úgyanyyira, hogy helyenként érthetetlen”, továbbá „nem hű fordítása az eredeti szövegnek, mert ebből sok helyütt egyes – igen lényeges – részletek hiányoznak”, így a bizottság szerint a mű alapos átdolgozás nélkül nem adható ki. Az állításokat hat oldalon keresztül példák felsorakoztatásával támasztották alá.⁴⁰ A kötet azonban végül mégis megjelent 1874-ben Ráth Mórnál, előszavában az alábbiakkal: „A m. k. minisztérium jelen magyarra átfordított művet, a m. kir. honvédség iskoláiban használandó tankönyvül 1872. július 12. 9652. számú rendelete folytán elfogadván, annak a m. kir. honvédségi Ludovika akadémián leendő használatát is elrendelte.”⁴¹

Az Akadémia működésének gyakorlata alapján az elméleti időszak kezdetére a tanároknak el kellett készíteniük az általuk oktatott tárgyak tematikáját, a kötelező és ajánlott irodalom listájával együtt,⁴² melyekről okkal feltételezhetjük, hogy a kellő számban rendelkezésre

³³ A kötet a könyvtár katalógusában a következőképp szerepel: „Brunner. Der Festungskrieg. Als Lehrbehef zum Unterrichte in den k. und k. Militär-Akademien und Kadeten-Schulen. Wien 1872.” Lásd A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának... 1897: i. m. 131.

³⁴ HM HIM HL V. 1. eln. 40. (1872)

³⁵ Mészey alezredes 5402 sz. feljegyzése alapján. Kelt Budán, 1873. február 5-én. HM HIM HL V. 1. eln. 20. (1873)

³⁶ 8427. sz. feljegyzés, kelt Budán, 1873. március 2-án. HM HIM HL V. 1. eln. 53. (1873)

³⁷ Apáthy István (Uncsukfalva, 1835. 10. 10. – Kolozsvár, 1883. 10. 08.). Tényleges állományú katonatiszt, a legmagasabb rendfokozata alezredes. A Ludovika Akadémián a katonai földrajz és harcászat tanára. Lásd Dezséri Dezséri Bachó 1930: i. m. 961., Istvánffy 1899a: i. m. 612.

³⁸ Kránitz János (Zalaapáti, 1839 – Budapest, 1905. 09. 13.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 971., Szinnyei 2000: i. m., NN: 723987.

³⁹ Zsoldos Ferenc (Gyimótfalva, 1841 – Bécs, 1899. 09. 20.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. A Ludovika Akadémián a tereptan és tereprajz, valamint terepfelvétel tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 983., Szinnyei 2000: i. m., NN: 738159.

⁴⁰ Melléklet a 8427. sz. feljegyzéshez. Kelt Pesten, 1873. március 31-én. HM HIM HL V. 1. eln. 53. (1873)

⁴¹ Brunner 1874, 2. – A címlap szerint az 1874-es már a második, javított kiadás, azonban a könyvészetben nincs nyoma első kiadásnak. Lásd Szinnyei 2000: i. m. A Ludovika könyvtárában a kötet a következőképp szerepel: „Brunner M. A várharcz. Fordította: Reviczky K. (Tankönyv.) Budapest 1874.” Lásd A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának... 1897: i. m. 129.

⁴² Négyesi 2021: i. m. 132.

álltak a könyvtárban. A lista az évi zárjelentések mellékletét képezte. Ezekben a zárjelentésekben a parancsnok a fenntartó felé részletesen referált az állományi viszonyokról, a hallgatókról általában, személyekre bontva a tiszti tanfolyamot elvégzettekéről és a felvételre javasoltakról, valamint az Akadémia állapotáról (a növendékek előmeneteléről, az általános magatartásáról, a tanmódról, a tanrendszerről, az időbeosztásról, a taneszközökről, a ruházatról, az élelmezésről, a felszerelésről, az elhelyezésről, az egészségi viszonyokról és az épületek állapotáról). Végül itt közölte a fejlesztésekre vonatkozó elképzeléseit és a működéssel kapcsolatos megjegyzéseit. Az első mellékletben a tanári testületről és az akadémiai személyzetéről jelentett, míg a második mellékletben az oktatás során kiadott tan- és segédkönyvekről, nyomatos jegyzetekről és segédletekről, tanfolyamok szerinti bontásban. Az éves jelentéshez a helyszíni szemlebizottság elnöke fűzött megjegyzéseket.⁴³

A könyvtári állomány és az új tankönyvek, fordítások mellett egyre nagyobb számban álltak rendelkezésre szakfolyóiratok is. A *Közlöny* 1887. évre vonatkozó jelentéséből tudjuk, hogy a szerkesztőség előfizette az alábbi hazai és nemzetközi folyóiratokat (zárójelben a kiadó ország kódja, a nyelv, valamint az 1884–1897 közötti időszakról két adat: az adott folyóiratot hány *Közlöny*-lapszámban hivatkozták és / jellel elválasztva a hivatkozó cikkek száma): *Katonai Lapok* (OMM, magyar, 19/207); *Századok* (OMM, magyar, 10/45); *Herkules Testgyakorlati Közlöny* (OMM, magyar, 13/93); *Vasúti és Közlekedési Közlöny* (OMM, magyar, 65/738); *Organ der militär-wissenschaftlichen Vereine* (OMM, német, 36/177); *Steffleurs Österreichische Militärische Zeitschrift* (OMM, német, 32/263); *Mitteilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens* (OMM, német, 49/325); *Armeeblatt* (DE, német, 33/155); *Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine* (DE, német, 31/241); *Neue militärische Blätter* (DE, német, 34/313); *Deutsche Heeres-Zeitung und Militär-Literatur Blatt. Organ für Offiziere aller Waffen des Deutschen Heeres und der Marine* (DE, német, 45/339); *Journal des sciences militaires* (FR, francia, 48/469); *Revue militaire suisse* (CH, francia, 31/208); *La Spectateur militaire* (FR, francia, 15/39); *Revue militaire de l'étranger* (FR, francia, 50/339); *Rivista Militare* (IT, olasz, 36/274); *Voennyi Sbornik* (RU, orosz, 20/136); *Army and Navy Magazine* (később *Colburn's United Service Magazine, and Naval and Military Journal*; GB, angol, 10/76), melyek felhasználásával csak 1887-ben 512 cikk született.⁴⁴

A listából érzékelhető, hogy jelentős súllyal vannak jelen a Monarchiában megjelent folyóiratok, ugyanez volt érzékelhető a tankönyvek vonatkozásában is, amelyek többsége megegyezett a közös hadsereg hadapródiskoláiban használt jegyzetekkel. A felzárkózás természetesen a *Közlönyt* is érintette, amely tartalom és kivitel tekintetében sem maradt el a közös hadsereg nagyobb múlttal rendelkező folyóirataitól.⁴⁵

⁴³ A növendékek időszakában kiadott zárjelentések elérhetők a Hadtörténelmi Levéltárban az alábbi jelzeteken. 1884/85. tanév: HM HIM HL HFP 147. 1178. (1885), 1885/86. tanév: HM HIM HL HFP 162. 1058. (1886), 1886/87. tanév: HM HIM HL HFP 176. 1057. (1887), 1887/88. tanév: HM HIM HL HFP 189. 1122. (1888), 1888/89. tanév: HM HIM HL HFP 204. 1052. (1889), 1889/90. tanév: HM HIM HL HFP 225. 1402. (1890), 1890/91. tanév: HM HIM HL HFP 245. 1285. (1891), 1891/91. tanév: HM HIM HL HFP 263. 1224. (1892), 1892/93. tanév: HM HIM HL HFP 281. 1368. (1893), 1893/94. tanév: HM HIM HL HFP 298. 1644. (1894), 1894/95. tanév: HM HIM HL HFP 315. 1524. (1895), 1895/96. tanév: HM HIM HL HFP 327. 1644. (1896), 1896/97. tanév: HM HIM HL HFP 342. 1778. (1897).

⁴⁴ Vö. Kiss, 1888., 3.

⁴⁵ Vö. Négyesi 2021: i. m. 147.

A LUDOVIKA AKADÉMIA KÖZLÖNYE 1884–1897 KÖZÖTT

1880-tól az 1885/86. tanév végéig bezárólag a *Közlönny*t Kránitz János őrnagy (1885-től alezredes; a hadtörténelem, a harcászat, valamint az utásztan és az erődítészet tanára) szerkesztette,⁴⁶ munkáját Buzna Alajos⁴⁷ főhadnagy (1885-től százados; történelemtanár) segítette segédszerkesztőként. Tőlük Csalány Géza⁴⁸ százados (katonai földrajz, harcászat és szolgálati szabályzat) vette át a stafétát az 1886/87. és 1887/88. tanévekben. Az elkövetkező két tanévben Balás György⁴⁹ (mérnök, földmérnök) százados dolgozott szerkesztőként, segédszerkesztője Kiss Lajos⁵⁰ főhadnagy (általános történelem, katonai irálytan és közigazgatás) volt. Őket szerkesztőként Hazai Samu⁵¹ százados (a harcászat, a hadseregszervezés tanára és a harctéri kirándulások szervezője), segédszerkesztőként Vághó Ignác⁵² főhadnagy (1894-től százados; általános történelem, hadseregszervezés, csapatszolgálat, katonai irálytan és közigazgatás) követte. Előbbi az 1892/93. tanév végéig, utóbbi az 1894/95. tanév végéig látta el a feladatot. Hazai után Buzna Alajos következett, ekkor már őrnagyi rendfokozatban, akinek Vághó százados után Nagy Pál⁵³ vezérkari százados (harcászat és hadtörténelem) segédkezett az 1895/96. tanévtől. Az 1896/97. tanévtől a *Közlönny*nek párhuzamosan két szerkesztője volt: Nagy Pál és Festl Lehel⁵⁴ (harcászat, szolgálati szabályzat, hadijáték) századosok.

⁴⁶ Munkáját Szvetics igazgató az 1886. évi zárjelentésben így értékelte: „Tantárgyainak alapos ismerete – igen jó előadási képessége és szorgalma mellett 6 év óta úgy tanári mint közlönny szerkesztői minőségében kiváló jó eredménnyel felelt meg, minélfogva ezen irányban – főleg pedig az említett folyóirat értékének emelése körül szerzett érdemei elismerésül midőn féldandár parancsnokká történt kinevezése alkalmából ezen intézettől megváltik: melegen ajánlvá megfelelő jutalmazásra hozatik javaslatba.” Megállapításait a szemlebizottság szinte teljesen el is fogadta: „A hadtörténelemben az eredmény az idén nem volt teljesen kielégítő, egyébként a bizottság egyetért.” Lásd HM HIM HL HFP 162. 1058. (1886)

⁴⁷ Buzna Alajos (Kolta, 1848. 07. 31. – ?). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 963. és Istvánffy 1899a: i. m. 626–627., NN: 848241.

⁴⁸ Csalány (Csalányi) Géza, lippai (Pozsony, 1848. 09. 29. – Budapest, 1907. 03. 31.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 964., Istvánffy 1899a: i. m. 628–629. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 716564.

⁴⁹ Balás György (Gyergyótölgyes, 1854. 05. 01. – Budapest, 1943. 07. 05.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata tábornagyal. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 961., Istvánffy 1899a: i. m. 613–614., Balla 2010, 68–69., NN: 739029.

⁵⁰ Kiss Lajos (Debrecen, 1851. 09. 30. – ?). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata százados. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 970., Istvánffy 1899a: i. m. 660., Szinnyei 2000: i. m., NN: 722864.

⁵¹ Hazai (Kohn) Samu, báró (Rimaszombat, 1851. 12. 26. – Budapest, 1942. 03. 13.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérezredes. 1910. 01. 17. – 1917. 02. 19. között honvédelmi miniszter. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 967., Istvánffy 1899a: i. m. 648., Szinnyei 2000: i. m., Balla 2024: i. m. 141–147., NN: 664887.

⁵² Vághó Ignác (Pápa, 1856. 09. 14. – Budapest, 1920. 05. 31.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 982., Istvánffy 1899a: i. m. 705. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 713713.

⁵³ Nagy Pál, vitéz nemes (Sajósenye, 1864. 09. 08. – Budapest, 1927. 02. 10.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata császári és királyi altábornagy, magyar gyalogsági tábornok. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 974., Istvánffy 1899a: i. m. 673., Szinnyei 2000: i. m., Balla 2024: i. m. 177–182., NN: 662120Dezséri.

⁵⁴ Festl Lehel (Mágoacs, 1860. 04. 12. – Budapest, 1918. 10. 11.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata császári és királyi címzetes gyalogsági tábornok. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 966., Istvánffy 1899a: i. m. 686 – 687., Balla 2024: i. m. 127–130., NN: 780767.

A vizsgált időszakban, azaz 1884 januárja és 1897 decembere között mindösszesen 144 lapszám jelent meg.⁵⁵ A folyóirat 1884-ben még minden hónapban új számot közölt, 1885-ben és 1886-ban az augusztus-szeptemberi lapszámot összevonták, 1887-től pedig a nyári, azaz a hatodik és hetedik, valamint a nyolcadik és kilencedik füzetek⁵⁶ jelentek meg duplaszámként. A folyóirat egyes számainak átlagos terjedelme 104 oldal volt, ami mintegy 30%-os növekedést jelent az első tíz évfolyamhoz képest.⁵⁷ A vizsgált 14 évben 658 közlemény, 1216 kisebb közlemény, 785 könyvismertetés, 118 szolgálati kiadvány ismertetése, 37 tárca, 165 önálló és számtalan szövegközi illusztráció, valamint nyolc önálló melléklet jelent meg. A lap szerkezetében a legjelentősebb változás a Szemle rovat kivezetése volt (az 1886. júliusi szám volt az utolsó, 1884 januárjától 73 közlemény jelent meg ott), amit a Katonai Irodalom / Irodalom váltott le. Ez magában foglalta a könyvrecenziókat is, de a folyóiratok ismertetése volt az igazi nagy újítás. Ez a rovat a továbbiakban 4802, más periodikában megjelent cikket és hírt referált, ebből 2869-et, azaz közel 60%-ot részletesen, gyakran több oldalon keresztül, olykor az adott téma hazai viszonyokkal való összehasonlításával. A könyv- és folyóirat-ismertetések súlyát jelzi, hogy 1886 októberétől az egyes lapszámok terjedelmének átlagosan 28%-át tették ki.

A növendékek korábban megjelent *Közöny*ben 297 szerzői névvel (gyakran álnévvel, szerzői jeggyel vagy monogrammal) találkozunk, közülük egyértelműen 174 személyt sikerült azonosítani. 133-an mindösszesen egy alkalommal közöltek írást a lap hasábjain, míg kettő–kilenc publikációt további 130-an. A legtöbbet publikáló (10, vagy annál több cikket író) szerzők – ők 34-en vannak – közül egyértelműen 17 szerző azonosított, akik sorrendben a következők (zárójelben az általuk írt és azonosított cikkek száma): Müller Hugó⁵⁸ (304), Domaniczky István⁵⁹ (83), Szécsi Mór⁶⁰ (79), Kemény Ferenc⁶¹ (72), Nemes Ede⁶² (55), Balás

⁵⁵ A magyar hadtudomány katonai szaksajtóban történő megjelenésével kapcsolatban Szakály Sándor közöl három részben összeállítást a Honvédségi Szemle 2011/4–6. számaiban. A jelen tanulmányban tárgyalt időszakkal kapcsolatban lásd Szakály 2011, 45–47.

⁵⁶ A lapszámozás 1887-ben változott meg: az évet a januári számmal kezdték, a következő füzet azonban már a „második” címmel jelent meg.

⁵⁷ Vö. Mészáros 2024: i. m., 80.

⁵⁸ Müller Hugó, mühlwerthi (Grafendorf, 1846. 01. 28. – ?). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata alezredes. A Ludovika Akadémián a természettan, vegytan, technológia, fegyvertan, utásztan tanára, fegyvertiszt, a fegyvermintaterem gondozója. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 974., Istvánffy 1899a: i. m. 671–672., Szinnyei 2000: i. m., NN: 727249.

⁵⁹ Domaniczky István (Vác, 1839. 10. 03. – Budapest, 1905. 02. 01.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Istvánffy 1899a: i. m. 682–683., Szinnyei 2000: i. m., NN: 717514.

⁶⁰ Szécsi (Schwarz) Mór (Rábaszentandrás, 1851. 09. 22. – Gleichenberg, 1895. 06. 04.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata őrnagy. A Ludovika Akadémián a számtan, betűszámtan, mértan, katonai földrajz és hadtörténelem tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 980., Istvánffy 1899a: i. m. 696–697., Szinnyei 2000: i. m., NN: 734243.

⁶¹ Kemény (Kohn) Ferenc (Nagybecskerek, 1860. 07. 17. – Budapest, 1944. 11. 21.). Pedagógus, sportvezető, tanügyi szakíró, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság alapító tagja, a Magyar Olimpiai Bizottság alapító titkára, tartalékos huszár főhadnagyként szolgálaton kívüli viszonyban. Lásd Istvánffy 1899a: i. m. 657–658., Szinnyei 2000: i. m., Szakály 2011a, 9–15., NN: 664361.

⁶² Nemes (Edelmann) Ede (Selmecbánya, 1858. 10. 23. – Kolozsvár, 1916. 02. 29.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata császári és királyi címzetes altábornagy. A Ludovika Akadémián a szolgálati szabályzat, harcászat, katonai földrajz tanára, a tartalékos tisztképző tanfolyam parancsnoka. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 965., Istvánffy 1899a: i. m. 673–674., Szinnyei 2000: i. m., Balla 2024: i. m. 183–185., NN: 727828.

György (31), Vághó Ignác (31), Rónai Horváth Jenő⁶³ (29), Buzna Alajos (28), Fülel Henrik⁶⁴ (25), Geőcze István⁶⁵ (25), Gerenday Tivadar⁶⁶ (16), Olchváry Ödön⁶⁷ (12), Brenner Jaroszláv⁶⁸ (11), Deseő Leó⁶⁹ (11), Hazai Samu (11) és Kápolnai Pauer István⁷⁰ (10). Az ő együttes teljesítményük 833 cikk, ami a szerzői névvel vagy jeggyel ellátott tartalmak 45%-át fedi le. A tárgyalt 14 év alatt gyakori volt – általában az ismertetések, kisebb közlemények esetén – hogy szerzői jelzés nélkül jelent meg tartalom: a 9494 cím közül 1861 esetben találkozunk szerzői névvel vagy jellel.

Az Istvánffy Miklós⁷¹ főhadnagy által szerkesztett repertórium⁷² felhasználásával – és az általa alkalmazott tartalmi osztályozás figyelembevételével – végzett számítások értelmében a növendékek korában a *Közlöny*ben a szerzők az alábbi területeken publikáltak: Könyvismertetések és bírálatok (19%); Hadügy, hadseregszervezet (11%); Fegyver- és lövésügy. Tüzérségi anyag. Torpedók. Robbantószerkek (10%); Hadászati és harcászati munkák (10%); Katonai és szépirodalom. Tárcák, ismertetések (9%); Történelmi munkák (9%); Egészségügy (4%); Had- és kisebb gyakorlatok (4%); Katonai kiképzés és nevelés (4%), Erődítészet, műszaki munkálatok (3%); Vasút, posta és távirdaügy, távbeszélő- és távjelző-készülékek, villanyos és fényképészeti eszközök etc. (3%); Sport (2%); Szolgálati könyvek,

⁶³ Rónai Horváth Jenő (Drégelypalánk, 1852. 12. 30. – Budapest, 1915. 03. 02.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata császári és királyi altábornagy. Hadtudós, hadtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1888. 01. 01.) és tiszteleti tagja (1910. 04. 28.). A Ludovika Akadémián a szolgálati szabályzat, harcászat és hadtörténelem tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 968., Istvánffy 1899a: i. m. 650–651., Szinyei 2000: i. m., Balla 2024: i. m. 183–185., NN: 652907.

⁶⁴ Fülel Henrik, wittinghauseni és szatmárvári (Bécs, 1834. 07. 19. – ?). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Istvánffy 1899a: i. m. 639., Szinyei 2000: i. m., NN: 718922.

⁶⁵ Geőcze István, szendrői (Bacsó, 1836. 07. 25. – Nagybánya, 1900). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata százados. A Ludovika Akadémián a hadseregszervezés és a gyakorlati szabályzat tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 966., Istvánffy 1899a: i. m. 641–642., Szinyei 2000: i. m., NN: 719208.

⁶⁶ Gerenday Tivadar, tóthi és gárdonyi (Középtúr, 1847. 10. 01. – Budapest, 1944. 03. 19.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. A Ludovika Akadémián a német és francia nyelv, a szépírás, szabadkézi rajz, szolgálati szabályzat és hadtörténelem tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 967., Istvánffy 1899a: i. m. 642., Szinyei 2000: i. m., NN: 719233.

⁶⁷ Olchváry Ödön, olcsóvári (Alsóolcsóvár, 1851. 11. 19. – Kassa, 1913. 09. 15.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata őrnagy. A Ludovika Akadémián a katonai irálytan, közigazgatás, hadseregszervezés tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 975., Istvánffy 1899a: i. m. 676–677., Szinyei 2000: i. m., NN: 728328.

⁶⁸ Brenner Jaroszláv (Tata, 1847. 09. 27. – ?). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Istvánffy 1899a: i. m. 626., NN: 805458.

⁶⁹ Deseő Leó, nagyemőkei (Bécs, 1856. 06. 01. – Budapest, 1902. 10. 23.). Tényleges állományú katonatiszt, m. kir. honvéd hadbiztos. Lásd Istvánffy 1899a: i. m. 632., NN: 973080.

⁷⁰ Kápolnai Pauer István (Pest, 1833. 08. 19. – Budapest, 1896. 02. 18.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Hadtudós, hadtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1881. 05. 19.). A Ludovika Akadémián a katonai földrajz, harcászat, hadtörténelem és hadászat tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 976., Istvánffy 1899a: i. m. 656–657., Szinyei 2000: i. m., NN: 651833.

⁷¹ Istvánffy Miklós Károly, nagyváradai (Budapest, 1870. 11. 04. – Balatonfüred, 1955. 06. 14.). Tényleges állományú katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. A Ludovika Akadémia parancsnokságának segédtsíjtje, fegyvertiszt, a lőterem gondozója, továbbá a fegyver- és lőutasítás tanára. Lásd Dezséri Bachó 1930: i. m. 968., Istvánffy 1899a: i. m. 652. és NN: 713796.

⁷² Istvánffy főhadnagy, a *Közlöny* munkatársa és a statisztikai rovat vezetője 1899-ben, a folyóirat 25 éves jubileumának alkalmából összeállítást közölt az alkalmi és állandó szerzők munkásságáról, valamint repertóriumot az első negyedszázad során megjelent közleményekről. A tartalom 28, római számmal jelölt osztályba csoportosította, majd az egyes osztályokat alosztályokra bontotta tovább. A referált közlemények száma nem pontos, továbbá a referáló cikkek és recenziók közül nagyon keveset vesz figyelembe, tematikus bontása mégis jól szemlélteti a lap tartalmát. Vö. Istvánffy 1899b, 1–94.

szabályzatok etc. (2%); Hadseregélemezés. Vonatügy (2%); további egy-egy százalékban népfölkelés, katonai nevelő- és képzőintézetek, katonai igazságügy, tereptani és földrajzi ismertetések, lőügy.

A *Közlöny* első tíz évfolyamához képest több ponton tapasztalhatunk számottevő eltérést, ilyen például a (had-)történelmi munkák jelentős visszaesése, amely legalábbis részben az időközben – 1888-tól – megjelent *Hadtörténelmi Közlemények* miatt lehetett, ugyanakkor jelentősen bővült például a sporttal és egészségüggyel kapcsolatos cikkek száma. Az időszakot terjedelmi szempontból a folyóiratok és könyvek szakirodalmi ismertetései dominálják, érzékelhető a műszaki és haditechnikai vonatkozású írások számának és minőségének emelkedése, ugyanakkor például az olyan területek, mint a hadügy és hadseregszervezet egyenletes számban jelentek meg ebben az időszakban is.

A folyóirat hasábjain visszatérő téma volt az új háborúk lehetőségének vizsgálata, ezzel együtt idegen hadseregek összehasonlítása a katonai erő, a bevetethetőség, különböző haderő- és fegyvernemek, fegyverzet, tartalékosok, költségvetés és tulajdonképpen minden egyéb aspektusból történő elemzése is, a felszerelés legapróbb részétől a tábornoki karig. Állandó tárgykört biztosítottak a lapban a hazai és nemzetközi hadgyakorlatok, a kiképzés és katonai nevelés, a katonai logisztika, a hadtáp, a katonai jog és olyan hadseregszervezéssel kapcsolatos ügyek is, mint a féldandár (ezred erősségű szervezeti egység) kérdése. Több olyan tárgy volt ebben az időszakban, amely éveken át foglalkoztatta a szerkesztőket, például az új gyalogsági fegyver kifejlesztése és bevezetése a Monarchiában. Az új ismétlőfegyver igénye más hadseregeknél is napirenden volt, ezért nem meglepő, ha a vizsgált időszakban 61 ilyen témájú saját és referált cikk jelent meg a folyóiratban. Ahogy egy új füst nélküli lőpor igénye, kifejlesztése és alkalmazása is számos vitát eredményezett. E polémiának legalább 49 cikk lett az eredménye. A szerkesztők figyelték a nemzetközi technikai újításokat is, különösen azok katonai használhatóságát, s azokról igyekeztek minél korábban hírt is adni. Ilyen például az első francia elektromos hajtású tengeralattjáró, a *Gymnote*, amelyet 1888-ban építettek, s 1890-ben két cikkben is felbukkan,⁷³ vagy az 1884-ben kifejlesztett Maxim-géppuskák, amelyek 1885 februárjában⁷⁴ már bemutatkoznak a *Közlöny*-ben. Ahogy szerepel kerékpár, gépkocsi, számos esetben léghajó, illetve vasút, a legkülönbözőbb távközlési megoldások civil és katonai vonatkozásban egyaránt.

A közleményekben egyre gyakrabban idézik a felhasznált forrásokat, ezek közül is kiemelkednek a folyóiratok. A vizsgált 14 évfolyamban 74 külföldi és tíz hazai lapot sikerült azonosítani, amelyekre összesen 5331 alkalommal hivatkoznak. 28 olyan folyóiratot talá-lunk, amelyet csak egyszer idéznek, míg további 21-et tíznél kevesebb alkalommal. 36 esetben állíthatjuk a rendszeres használatot, ezek többségét a szerkesztőség előfizette.

A leginkább hivatkozott lapok országok szerinti felosztása (zárójelben a katonai folyóiratok száma, majd / jellel elválasztva az 1872–83 közötti időszakban is hivatkozottak száma, végül / jellel elválasztva a címek közül az Akadémia könyvtárában megtalálható címek száma) a következő: nyolc magyar (3 / 1 / 0), nyolc francia (8 / 7 / 4), hét német (6 / 5 / 3), hat osztrák–magyar (5 / 4 / 2), három olasz (3 / 2 / 1), két orosz (2 / 2 / 0), egy brit (1 / 1 / 1), egy svájci (1 / 0 / 0).

1888-ból származik a *Közlöny*-re vonatkozó első részletes jelentés, amiből megtudhatjuk, hogy 1887-ben a honvédelmi minisztertől 4000 forint, az előfizetési díjakból 3040 forint,

⁷³ Lásd H. Ö. 1890, 228. és A *Gymnot*... 1890, 968.

⁷⁴ Lásd Maxim fegyverautomatái 1885, 176–177. 1895-ig még három további cikk is foglalkozik a Maxim-géppuskákkal.

míg az egyes példányok eladásából 14,80 forint, azaz mindösszesen 7054,80 forint bevétel keletkezett, ezzel szemben a kiadás 6913,40 forint volt. A tíz lapszám előállításának költsége (nyomtatás, könyvnyomtatás díjazása, szerzői tiszteletdíj, postaköltség) 5287,13 forint volt, az egyéb kiadások (szerkesztői tiszteletdíjak, irodai költségek, hazai és külföldi szaklapok előfizetési díjai) értéke 1320 forint volt, illetve 1886-ról fennmaradt 306,27 forint tartozás. 1887-ben a lapot 800 példányban állították elő, amelyből 25 tisztelet- és cserepéldányt postáztak (amiből 14 budapesti és kolozsvári nagyobb lapoknak járt, akik rendszeresen referáltak a *Közlönyről*). Az előfizetők száma 1873-tól (597) 1880-ig csökkent (398), majd növekedésnek indult, s 1888-ra elérte a 852-t.⁷⁵

ÖSSZEZÉS

A *Ludovika Akadémia Közlönye* 1884 és 1897 közötti időszaka a fejlődésről, gyarapodásról szólt. A korszak elején tapasztalt rövid megtorpanást követően a szerzők és szerkesztők új lendülettel dolgoztak a folyóiraton, ami nemcsak szakmai vonalon erősödött, de határozottan jelen volt az ismeretterjesztő szándék is, amivel igazodtak az új képzési rendszerhez is. Hatása továbbra is elvitathatatlan a magyar katonai nyelv fejlődésére – a hivatásos állomány, a tisztjelöltek és a civil érdeklődők pedig megbízható forrásként használták. A *Ludovika* és a folyóirat következő korszaka, az ún. akadémikusok kora, a *Közlöny* utolsó évtizedét is jelentette: a lap 1907 decemberéig jelent meg ezen a címen. Azt követően kiadója a Honvédelmi Minisztérium lett, a címe pedig *Magyar Katonai Közlöny*. Az 1898-tól 1907 végéig terjedő időszakkal kapcsolatos eredményeket további tanulmányban kívánom bemutatni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *A Gymnot...* Ludovika Akadémia Közlönye, 17. évf. 1890/12., 968.
- Dezséri Bachó László (szerk.): *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Ludovika Akadémia, Budapest, 1930.
- Balla Tibor: *A honvédtisztképzés irányítóinak arcképcsarnoka*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák-magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010.
- Balla Tibor: *Tábornoki portrék a dualizmus időszakából. Az osztrák–magyar fegyveres erő Ludovika Akadémiát végzett irányítói, 1872–1918*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024.
- Brunner Mór [Brunner, Moritz]: *A várharcz. A cs. kir. katona-akadémiák és hadapród-iskolák számára*. 2. javított kiadás. Ráth Mór, Budapest, 1874.
- Csikány Tamás: *Magyar tisztképzés az Osztrák–Magyar Monarchiában, 1867–1918*. In: Ács Tibor – Csikány Tamás (szerk.): *A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. 1808–2008*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2008, 24–39.
- H. Ö.: *Új kísérletek a „gymnote” buvárhajóval Toulonban*. Ludovika Akadémia Közlönye, 17. évf. 1890/3., 228.
- Istvánffy Miklós: *A Ludovika Akadémia Közlönyének munkatársai*. Ludovika Akadémia Közlönye, 26. évf. 1899a/6–7., 610–709.

⁷⁵ Vö. Kiss 1888: i. m. 5–6.

- Istvánffy Miklós: Átnézetes tartalomjegyzék a Ludovika Akadémia Közlönye I–XXV. évfolyamában (1874–1898) megjelent és tárgy szerint csoportosított közleményekről. Melléklet. Ludovika Akadémia Közlönye, 26. évf. 1899b/6–7., 1–94.
- Izsa Melinda: *Könyvtárak a magyar királyi honvédségben (1867–1914)*. Új Honvédségi Szemle, 49. évf. 1995/11., 108–114.
- Kiss Lajos: *Négy év után. Budapest, 1887. évi augusztus hó 20.* Ludovika Akadémia Közlönye, 14. évf. 1887/10., 683–688.
- Kiss Lajos: *A „Ludovika Akadémia Közlönye” 1887-ben.* Ludovika Akadémia Közlönye, 15. évf. 1888/1., 1–7.
- Kránitz János: *Visszapillantás az 1884-ik évre.* Ludovika Akadémia Közlönye, 12. évf. 185/1., 2–6.
- *Maxim fegyverautomatái.* Ludovika Akadémia Közlönye, 12. évf. 1885/2., 176–177.
- Mészáros Zoltán: *A Ludovika Akadémia Közlönyének első tíz éve (1873–1883)*. Honvédségi Szemle, 152. évf. 2024/2., 74–85. DOI: 10.35926/HSZ.2024.6.7
- Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* Helikon Kiadó, Budapest 1988. [1863.]
- Négyesi Lajos: *Ludovika.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.
- NN [Nemzeti Névtér]: *Személynévtér.* <https://magyarnemzetinevter.hu/person/> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 19.)
- Papp Ferenc: *A tiszti kaszinók szerepe a művelődésben.* Hadtudomány, 19. évf. 2009/3–4., 148–158.
- Petelei István: *A Ludovica-Academia könyvtára.* Irodalmi Értesítő, 1. évf. 1875., 108–109.
- Petelei István: *A Ludovica-Academia könyvtára.* A Hon, 13. évf. 1875/155. (07. 10.)
- Szakály Sándor: *Adalékok Kemény Ferenc életútjához. Katonai szolgálatának időszaka, 1880–1893.* In: Szabó Lajos – Szóts Gábor (szerk.): *Kemény Ferenc és kora.* Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 2011a., 9–15.
- Szakály Sándor: *Szemelvények a magyar tudományos katonai szaksajtóból (1).* Honvédségi Szemle, 65. évf. 2011b/4., 45–47.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* [HTML]. Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, 2000. <https://mek.oszk.hu/03600/03630/> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 19.)

NYOMTATOTT FORRÁS

- 1883. évi XXXIV. törvénycikk a magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia föllállításáról szóló 1872. évi XVI. törvénycikk módosítása tárgyában. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88300034.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D31> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 19.)
- 1897. évi XXIII. törvénycikk a honvéd nevelő- és képző-intézetekről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89700023.TV&searchUrl=/> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 22.)
- *A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának címjegyzéke.* Pallas, Budapest, 1897.
- *Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve.* 1. Athenaeum Irod. és Nyomdai R. Társulat, Budapest, 1900. (Nyomtatott forrás?)

LEVÉLTÁRI FORRÁS

- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 162. doboz 1058. (1886.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 147. doboz 1178. (1885.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 162. doboz 1058. (1886.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 176. doboz 1057. (1887.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 189. doboz 1122. (1888.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 204. doboz 1052. (1889.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 225. doboz 1402. (1890.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 245. doboz 1285. (1891.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 263. doboz 1224. (1892.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 281. doboz 1368. (1893.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 298. doboz 1644. (1894.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 315. doboz 1524. (1895.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 327. doboz 1644. (1896.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár magyar királyi Honvéd Főparancsnokság 1869–1918 iratok 342. doboz 1778. (1897.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Tiszti anyakönyvi lapok 32420 (Csesznák Benő)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár V. fondőcsoport (Tanintézetek) 1. doboz eln. 8. (1872.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár V. fondőcsoport (Tanintézetek) 1. doboz eln. 16. (1872.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár V. fondőcsoport (Tanintézetek) 1. doboz eln. 33. (1872.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár V. fondőcsoport (Tanintézetek) 1. doboz eln. 40. (1872.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár V. fondőcsoport (Tanintézetek) 1. doboz eln. 20. (1873.)
- Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár V. fondőcsoport (Tanintézetek) 1. doboz eln. 53. (1873.)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3-I-NKE-86 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

A szerző köszöni Adamecz Szilviának a *Ludovika Akadémia Közlönye* hiányzó lapszámainak és más, nehezen hozzáférhető dokumentumok felkutatásában nyújtott segítségét.

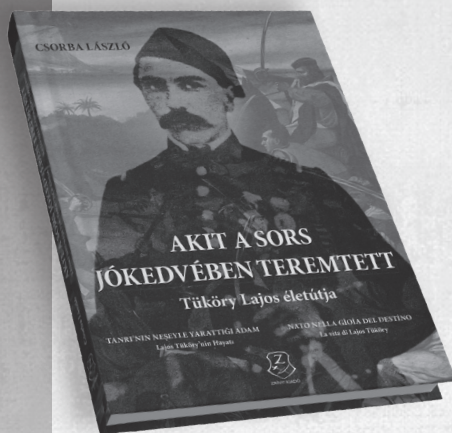
Csorba László

Akit a sors jókedvében teremtett

Tüköry Lajos életútja

Tüköry Lajost – akit Garibaldi tábornok a halála után ezredessé léptetett elő – három nemzet tartja a katonahősnének.

Az 1848/49. évi magyar szabadságharc csatáiban érett férfivá, az Oszmán Birodalom védelmében harcolt a cári csapatok ellen a krími háború kaukázusi frontján, majd tagja lett az olaszországi Magyar Légiónak 1859-ben, és végül a marsalai Ezrek vitézeként küzdött Calatafiminél és Palermo bevételénél.

2023
keménytéblés
magyar-török-olasz nyelvű
248 oldal

12 990,-

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában
(shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó
könyv- és térképboltjában
(1024 Budapest, Filler utca 14.)

25% KEDVEZMÉNNYEL vásárolható meg.